

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 355.01(470:477):316.774

DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i35.1099>**О. В. Бичковяк**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1242-5108>

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії

імені професора Валерія Григоровича Скотного

Дрогобицького державного педагогічного університету

імені Івана Франка

АНАЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Ось уже більше місяця ми є свідками розв'язаної війни проти нашої країни із застосуванням усіх можливих типів та видів зброї та озброєння. Це дійсно найтрагічніша та найкривавіша сторінка за час існування незалежної України. Та поруч з тим багато істориків, аналітиків та інших експертів говорять про те, що «дзвіночки» такого сценарію були досить давно. Майдан та війна на Донбасі особливо яскраво проявили ці процеси. Саме тоді ми активно відчували цей спосіб боротьби проти нашої країни – на інформаційному просторі, з «вкидами», фейками, відверто брехливими наративами та почули термін «гібридна війна». Специфіка такого поєднання полягає в тому, що кожний з військових і невійськових способів ведення гібридного конфлікту застосовується як у воєнних цілях, так і у політичних та використовується як психологічна зброя. І це перетворення на зброю відбувається не тільки у медійній сфері. Так само в прямому сенсі у ролі зброї, яка наносить ураження різного рівня системам противника, застосовуються всі інші невійськові засоби ведення гібридної війни. Таке функціональне поєднання у межах гібридних конфліктів гетерогенних явищ і засобів вимагає комплексного аналітичного підходу з боку представників різних галузей знань.

Метою статті є дослідити явище гібридної війни, його прояви і наслідки у російсько-українській війні. Проаналізувати та визначити ключові елементи та види гібридної війни, котрі застосовувались та продовжують застосовуватись у медійному просторі як російського, так і світових ЗМІ. Також дослідити та визначити ключові задачі, котрі ставить для себе гібридна війна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гібридні війни як явище досліджували західні політичні експерти та військові аналітики такі як Ф. Хофманн, Б.Флеммінг, О.Джонсон, Ф.Карбер, Д. Ласіка, М. Маклюен та ін. Аспекти російсько-

української гібридної війни у різних ракурсах розглядали вітчизняні дослідники такі як: В.Горбулін, В.Кравченко, М.Сенченко, Г.Яворська, А.Котенко, С.Полумієнко та ін. Багато вітчизняних і зарубіжних дослідників акцентують саме на ролі гібридних воєн у локальних та глобальних конфліктах сьогодення (А.Масіролі, К.Бартелс, М.Кіннунен та ін..) Також є ряд досліджень вітчизняних вчених щодо алгоритмів та інструментів ведення таких воєн: Горбунов В., Богданов С., Кузьмович А., Носов В., Манжай О., Ільяшов О., Галака О., Павлюк Ю. та ін. Окрім того, варто зазначити, що в останні роки тема гібридної війни доволі частіше ставала головною темою різноманітних конференцій, круглих столів, симпозиумів, тощо.

Основний матеріал. Для початку визначимось із самим поняттям «гібридна війна». У класичному визначенні Вікіпедії читаємо: «Гібридна війна – це війна з поєднанням в застосуванні конвенційної зброї, партизанської війни, тероризму, кібер війни та злочинної поведінки з метою досягнення певних політичних цілей, основним інструментом якої є створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які досягаються звичайною війною. Експерти називають гібридну війну типом конфлікту, який все частіше буде застосовуватися у 21 столітті» [2]. Тобто по-суті, будь-яка війна у сучасному світі є гібридною, бо поєднує одразу кілька різних елементів. І на інформаційному полі навіть куди важливіша ніж на полі бою. Адже елементами гібридної агресії називають певні стратегічні комунікації, дезінформацію, економічну блокаду, нелегальні операції у кіберсфері, хімічні атаки тощо. Гібридна війна використовує усі види влади держави, щоб нав'язати свою волю іншій державі, нападаючи на найслабші точки розвитку суспільства, і відповідно, досягти своїх результатів. І що

найважливіше – основною зброєю цієї війни є систематична дезінформація. Остання, як ми можемо побачити сьогодні на головних каналах рф, може переростати у найжахливішу пропаганду з метою повного формування єдиної суспільної думки без права на альтернативу. І нам також треба розуміти, що агресор фокусується на найбільших слабкостях кожної з держав. Це може бути як політична нестабільність – тоді нам треба зробити це середовище більш-менш політично стабільним; так і економіка – тоді треба впроваджувати економічні зміни; чи, наприклад – корупція – тоді нам потрібно їй запобігати; або ж це може бути етнічна напруга серед народів – тоді потрібно працювати над інтеграцією усього суспільства або соціальна нерівність – тоді треба зменшити «прогалину» між бідними та багатими. Також величезне значення мають внутрішні конфлікти. Цілями росії у війні з Україною є блокування європейського та євроатлантичного курсу України, повернення у сферу впливу росії, і як зараз заявляється – «демлітаризація» та «денацифікація», тобто по суті повне розброєння України та знищення будь-якої національної ідентифікації. Адже не випадково на окупованих територіях знищується усе, що хоч якось нагадує державні чи національні символи: від прапора до вишиванки і це не що інше як дезінтеграція української державності. Паралельно до усього вищезазначеного Кремль намагається розхитати єдність європейського співтовариства, дискредитувати його базові цінності, посилити свій вплив і контроль над процесами на континенті, встановити новий устрій і порядок в Європі за власним російським сценарієм.

Сьогодні у російському варіанті гібридної війни задіяні не лише збройні сили. Росія активно використовує проти України ще два види впливу: внутрішній і зовнішній. Зовнішній більш видимий та із ним є можливість боротися такими ж методами: зокрема це протидія пропаганді, розвічування фейків, активне залучення іноземних ЗМІ та постійна комунікація зі світом. Внутрішній куди більш складний та небезпечний: це як відвертий колабораціонізм, так і завуальована русифікація та підгрування російським наративам, т.зв. «лагідний рашизм», що проявляє себе як у проросійських партіях, так і у підтримуванні ромійської мови та культури в Україні. Також часто впливові політики та партії (часто проукраїнські) підхоплюють дезінформацію, що вигідна росії, намагаючись зробити відповідні бонуси у суспільстві, і тим самим підставляють інтереси України під удар. Цей феномен можна назвати створенням і активацією союзників рф як всередині країни, так і у світі. Гібридна війна поєднує ці принципово різні типи і способи ведення війни, які скоординовано застосовуються задля досягнення основних цілей. Типовими компонентами гібридної війни є використання методів, що сприяють виникненню та поглибленню в дер-

жаві, обраній для агресії, внутрішніх конфліктів різного типу: від створення внутрішніх суспільних протиріч через пропаганду з її переходом у інформаційну війну та протидію зв'язкам країни-жертви з сусідніми країнами, підтримка сепаратизму та тероризму аж до актів державного тероризму і побудови псевдодержавних утворень як гібридного ідеал-проекту державотворення, до сприяння створенню нерегулярних збройних формуван та їх оснащення (як це відбулося із тимчасово окупованими територіями у Донецькій та Луганській областях). При цьому сторона-агресор намагається та може залишатися публічно непричетною до розв'язаного конфлікту. Однак ті, на кого впливають, повинні бути відповідно підготовленими. Москва є у вигаді стосовно цієї умови, оскільки нові незалежні держави, що раніше були частиною Радянського Союзу, мають однаково велику кількість як і етнічних росіян, і російськомовних громадян. Ці російські меншини в таких країнах як Україна, Прибалтика, Молдова та Грузія є принципово ціллю сьогоднішньої кампанії інформаційної війни з Москви». Наприклад, у виправданні злочинних антиукраїнських дій – у заяві МЗС рф щодо подій у Донецьку 13 березня 2014 року зазначається: «Росія усвідомлює свою відповідальність за життя "співвітчизників" і "співгромадян" в Україні і залишає за собою право на їх захист» [2] тобто в офіційній заяві рф свідомо використовує нечіткі терміни «співвітчизники» і «співгромадяни», які залишають для їхньої влади відкритими фактично будь-які варіанти подальших дій. Як припускають більшість дослідників – росія займається вивченням цього питання десь з 2004 року. Вони розробляли «Доктрину Герасімова», де було задіяно багато фахівців із різних сфер. Якщо ці методи війни виявляться дієвими, держава агресор може досягти своїх агресивних цілей та закріпити успіх, виступити у ролі миротворця у внутрішньому конфлікті. Ще один приклад гібридної війни, у якій військово потужніша держава-агресор домовляється із недержавними виконавцями – групами місцевого населення та бойовиками, – зв'язок із якими вона формально цілковито заперечує, є російська диверсійна діяльність в Україні навесні 2014 року. Під час конфлікту невеликі групи російських військовослужбовців організували та координували озброєні загони терористів із місцевого населення на сході України, уникаючи прямого введення своїх військ через український кордон, що дозволяло Росії частково обходити міжнародне право у галузі ведення війни. Колишній радник з безпеки при ООН і НАТО, генерал-майор у відставці Франк ван Каппен в інтерв'ю Радіо Свобода ще у 2015 році заявив, що Путін веде в Україні гібридну війну: «...гібридна війна побудована на виявленні слабких місць, послідовному просуванні або одночасно му за кількома напрямками, такими "хвилями", які

йдуть на спад, а потім піднімаються. Розуміючи цю природу, і як це працює, можна достатньо ефективно працювати на випередження» [4]. Разом із тим, директор Українського інституту національної пам'яті Володимир В'ятрович заявив, що Кремль веде в Україні не гібридну, а «більшовицьку» війну, оскільки події, що відбуваються сьогодні на Сході України, дуже схожі на ті, що відбувалося у 1918–1920 роках. «Такі події, як утвердження радянської влади насправді у 1918, 1919, 1920 роках і те, що відбувається зараз – в цьому можна провести багато паралелей. Світ говорить про якийсь новий тип війни, який застосовується проти України, так звану гібридну війну, але мені здається, насправді, цей тип не новий – це типовий більшовицький тип ведення війни, який вівся проти України ще в 1918 році», – зазначив В'ятрович. За його словами, суть цього методу полягала в тому, що «на певній території твориться якась паралельна, альтернативна влада, в Харкові на противагу УНР твориться Раднарком Радянської України, який підтримується з Москви, створюються збройні формування, саме ці збройні формування визнаються Москвою, ведеться активна інформаційна, пропагандистська промивка місцевого населення для того, щоб його підтримувати, а потім розгортається вже безпосередня агресія – вторгнення на територію України» [8, с. 234]. Гібридну війну проти України рф розв'язала не у квітні 2014-го з початком подій на Донбасі, і не в лютому з початком анексії Криму, як багато хто вважає. Ці події лише символізували задіяння військового компонента, якого Москва досі не потребувала (хоча все і було підготовлено до військового сценарієм), оскільки все й так йшло «за планом». А план гібридної війни почав реалізовуватися ще з 14 серпня 2013, коли росія стала дискримінувати український експорт в рф, завдаючи тим самим економічного збитку Україні. Мета була очевидною – не допустити підписання Угоди про асоціацію з ЄС і втягнути Україну в Митний союз. Подібну думку висловив і український політолог Сергій Таран: "Якщо говорити про гібридну війну, то в Україні слово «гібридна» вживається в тому сенсі, що немає оголошеної повномасштабної війни з танками, з літаками, з застосуванням армії. А є неоголошена війна за допомогою малих диверсійних груп, які вчиняють провокації й диверсії на території України, хоча вони прийшли з росії, і дуже багато найманців саме росіян. У цьому сенсі є гібридна війна.» [8, с. 415]

Світові ЗМІ пишуть, що «гібридна війна» росії з Україною на сході працює, а тому Києву варто перейняти деякі прийоми ворога. Інші видання говорять про те, що Захід мав би демонструвати більш рішучу підтримку України щодо її європейських прагнень. «Визначальним атрибутом у гібридній війні є не так конкретна перемога, проведений ефектний бій, як утримання населення

в постійному страху, страху за своє життя, життя рідних та близьких, і неважливо якими методами це досягається» [3, с.23]. Згідно оцінки видання *Foreign Policy* елементом гібридної війни були не тільки російські війська спеціального призначення, але і місцевий криміналітет, що діяв під виглядом загонів самооборони. Але ж ми розуміємо, що в цей самий час точиться інша війна – війна за душі людей, війна на міжнародній арені, таємна війна дипломатів та спецслужб. Ми можемо казати, що в конкретній війні через таємні нетрадиційні методи військова складова більша або навпаки менша. Під час етапу відносного перемир'я іде і гаряча, і холодна війна на інших рівнях.

Проте, незважаючи на складний характер і динаміку гібридної війни, експерти пропонують ряд політичних і стратегічних відповідей. Деякі з них стосуються заходів з ретельного виявлення, стримування, протидії і відповіді на гібридні загрози. В зв'язку з тим, що інформаційна, когнітивна і суспільна сфери стають наріжним каменем гібридної війни, будь-який набір рішень без розбудови довіри і впевненості навряд чи зможе запропонувати дієвий антидот.

Ми вже відзначили, що гібридна війна часто ведеться нижче порогового рівня традиційної війни. Тут на головну сцену виходять цивільні: що вони думають і роблять щодо держави. Сучасні цифрові і соціальні медіаплатформи дозволяють гібридним учасникам впливати на це, завдаючи шкоди державі супротивника доволі легко. Гарним прикладом цього є російські кампанії з онлайн дезінформації, деякі з них дуже непомітні, але надзвичайно шкідливі.

В умовах гібридної війни, коли вирішальна військова перемога втрачає абсолютний характер, на перший план виходить проблема реалізації власних національних цілей та перешкоджання реалізації політичних цілей ворога. Головною політичною метою України є продовження свого існування як суверенної незалежної держави. Натомість гібридна агресія рф проти України здійснена з політичною метою її упокорення, знищення суверенітету України і повернення її до сфери геополітичного впливу рф. Цю мету передбачено досягти за допомогою трьох політичних вимог, сформульованих ще до початку гібридної війни, їх виконання (разом чи окремо) могло б засвідчити поразку України. Це федералізація нашої держави, офіційний статус російської мови як другої державної, і зміна зовнішньополітичного курсу, тобто юридично зафіксована відмова України від європейської та євроатлантичної інтеграції. В ході гібридної війни в Україні під загрозою виявились практично усі сфери суспільного життя – економіка, політика, культура, історія, культура пам'яті та інформаційного споживання, навіть національна ідентичність. Відсутність адекватної інформаційної та

культурної політики спричинила культурну окупацію свідомості значної частини громадян. Зусиллями пропаганди була нав'язана штучна проблема дискримінації російськомовного населення, страх перед ефемерною загрозою «бандерівщини». Український інформаційний простір без належного російськомовного й англомовного контенту виявився замкненим, неконкурентним, не готовим донести українську позицію до світової спільноти. Тому сьогодні в терміновому порядку це потрібно надолужувати. І використовувати методи супротивника – сформувані легкі та прості для запам'ятовування наративи, що пропагують єдність, підсилюють історію та консолідують націю. І на перше місце в боротьбі з негативними кремлівськими впливами в інформаційній сфері повинні виходити інформаційні ресурси, що мають акумулювати в собі ментальні особливості всіх регіонів України. Йдеться, таким чином, про наукове освоєння і використання етнонаціонального матеріалу, знаходження в ньому спільних особливостей на рівні реалізації державницьких інтересів, формування сучасних орієнтирів розвитку України. І мовне питання зараз вкотре має стати визначальним. Адже йдеться вже не просто про мову, а про питання виживання нації. Стратегічно важливими є й головні ідеологічні пріоритети та базові цінності, які мають бути покладені в основу функціонування національної моделі інформаційного суспільства в умовах ведення проти нього гібридної війни.

Висновки. Основним полем бою будь-якої гібридної війни завжди будуть «уми та душі людей», тобто когнітивний простір ключових груп населення (населення країни, населення інших країн та населення території, де відбувається операція) та ключових акторів, що приймають рішення та формують політику. В результаті люди, населення, а не військові, стають основною мішенню операцій. Населення, а не збройні сили чи фізичний простір, стають центром спрямування зусиль. Але, звісно, що військові засоби завжди залишаються важливою складовою гібридної війни. Застосування сили чи загроза застосування сили, а також її вплив (наприклад, дипломатичний, економічний, гуманітарний та психологічний) на суспільство визначає реальне поле бою. Результативною протидією гібридній війни в Україні могла б стати лише якісно побудована Стратегія національної безпеки із врахуванням усіх існуючих загроз: як інформаційних так і військових. Особливе значення у цій стратегії слід звернути на інформаційну боротьбу із фейками та вироблення власних позитивних нарративів.

Література

1. Галака О. М., Ільяшов О. А., Павлюк Ю. М. *Основні тенденції розвитку та ймовірні форми воєн і збройних конфліктів майбутнього. Наука і оборона.* 2007. № 4. С. 10–15.

2. Гібридна війна. Вікіпедія: веб сайт. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Гібридна_війна (дата звернення: 10.04.2022).

3. Горбунов В. Н., Богданов С. А. О характере вооруженной борьбы в XXI веке / В. Н. Горбунов, С. А. Богданов. *Воен. мысль.* 2009. № 3. С. 2–25. № 7. С. 13–17.

4. Економічні інструменти протидії гібридній агресії. Київ : НІСД, 2020. 69 с.

5. Корнієнко С. Путін веде в Україні гібридну війну – генерал Каппен. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25363591.html> (дата звернення: 10.04.2022).

6. Кузьмович А. В. Эволюция взглядов на теорию современной войны. *Армия и общество.* 2013. № 1(33). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-vzglyadov-na-teoriyu-sovremennoy-voyny> (дата звернення: 10.04.2022).

7. Носов В., Манжай О. Окремі аспекти протидії інформаційній війні в Україні. URL: <http://univd.edu.ua/scienceactivity/index.php?usid=192&fid=898> (дата звернення: 10.04.2022).

8. Світова гібридна війна: український фронт: монографія/ за заг. ред. В. П. Горбуліна. К. : НІСД, 2017. 496 с.

9. Hoffman Frank G. Hybrid Warfare and Challenges. *Joint Force Quarterly (JFQ).* 2009. Issue 52. Forth Quarter. P. 34–39.

10. The Janus choice: Defining today's multifaceted conflict. URL: <http://www.armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war> (дата звернення: 10.04.2022).

11. Vandiver J. SACEUR: Allies must prepare for Russia 'hybrid war'. URL: <http://www.stripes.com/news/saceur-allies-must-prepare-for-russia-hybrid-war-1.301464> (дата звернення: 10.04.2022).

Анотація

Бичковяк О. В. Аналітичний контекст гібридної війни рф проти України. – Стаття.

Метою статті є дослідити явище гібридної війни, його прояви і наслідки у російсько-українській війні. Проаналізувати та визначити ключові елементи та види гібридної війни, котрі застосовувались та продовжують застосовуватись у медійному просторі як російського, так і світових ЗМІ. Також дослідити та визначити ключові задачі, котрі ставить для себе гібридна війна.

Методологічними засадами дослідження є використання аналітичного підходу, який дозволяє розглянути як суть та значення самого поняття гібридної війни, так і ті методи та інструменти, котрими вони активно послуговуються та активно впроваджуються у медійний простір.

Наукова новизна. У статті поняття гібридна війна розглядається як процес та водночас метод, котрий цілеспрямовано застосовувався щодо України протягом тривалого часу та отримав свою кульмінацію у вигляді відкритої збройної агресії, котру ми бачимо зараз.

Висновки. Засоби війни значно розширились з приходом сучасних медіа та технологій. Це означає, що словосполучення «війна – політика – медіа» стає зараз складнішим та постійно видозмінюється. Інколи вона може набувати форм, які дуже важко виявити та ідентифікувати. Це і політична, і економічна, і культурна складова. І що найскладніше – «солдатами» цієї війни є усі без винятку громадяни, хочуть вони цього чи ні, здогадуються вони про це чи ні. Адже інформаційна складова сьогодні – невід'ємна частина нашого життя,

а вже хто і як її використає – це і є війна інфопросторів, найбільша «війна світів» сьогодення. Більше того, такі гібридні операції відбуваються із використанням саме недержавних дійових осіб. Інколи це може означати здійснення кібератак на критичну цивільну інфраструктуру разом з кампанією з дезінформації чи з використанням пропаганди (як це можна побачити на усіх основних каналах рф). Таких напрямів багато, як і способів, в які вони можуть поєднуватись або протиставлятися. Гібридна війна робить динаміку конфлікту незрозумілою не лише тому, що вона пропонує великий і широкий набір інструментів для підризу супротивника, а й тому, що вона дає можливість шкодити його безпеці на двох фронтах водночас. Це також стосується загальної мети гібридної війни. На фронті сил і засобів слабкі місця держави, що стала мішенню, в політичній, військовій, економічній, соціальній, інформаційній і інфраструктурній сферах експлуатуються настільки, наскільки вони фізично і функціонально ослаблені. Намагаючись зірвати суспільний контракт, який зв'язує між собою державу і її складові, гібридні учасники роблять ставку саме на «меншість», на тих, хто в тій чи іншій мірі чимось незадоволений. На жаль, немає єдиного «рецепту» протидії гібридній війні. Але, багато дослідників та експертів припускають, що одним із способів стримування, виявлення та відповіддю гібридним загрозам може бути лише зростання довіри до владних інституцій та консолідації суспільства. В зв'язку з тим, що інформаційна, когнітивна і суспільна сфери стають наріжним каменем гібридної війни, будь-який набір рішень без розбудови довіри і впевненості навряд чи зможе запропонувати дієвий спосіб протидії таким загрозам.

Ключові слова: гібридна війна, кібератака, пропаганда, збройний конфлікт, агресія, вторгнення.

Summary

Bychkovak O. V. Analytical context of the hybrid war of the Russian federation against Ukraine. – Article.

The purpose of the article is to investigate the phenomenon of the hybrid war, its manifestations and consequences in the Russian-Ukrainian war. Analyze and identify key elements and types of the hybrid war that were used and continue to be used in the media space of both Russian and world media. Also, to explore and identify key tasks that a hybrid war asking. Methodological principles of research are the use of an analytical approach that allows you to consider both the essence and the significance

of the concept of a hybrid war and those methods and tools that are actively served and actively implemented in media space. Scientific novelty. In the article, the concept of a hybrid war is considered as a process and, at the same time, a method that was purposefully applied to Ukraine for a long time and received its climax in the form of open armed aggression, which we see now. Conclusions. The means of war significantly expanded with the advent of modern media and technologies. This means that the phrase "warfare – media" is becoming more difficult and constantly changing. Sometimes it can acquire forms that are very difficult to detect and identify. This is political, and economic, and cultural component. And the most difficult – the "soldiers" of this war are all citizens without exception, they want them or not, they guess them or not. After all, the information component today is an integral part of our life, and already who and how it uses it – this is the war of infractors, the largest "war wars" of the present. Moreover, such hybrid operations occur with the use of non-state actors. Sometimes it can mean a cyber attack on a critical civil infrastructure together with a disinformation campaign or using propaganda (as can be seen on all major RF channels). Such directions are many, as well as methods in which they can be combined or contradicted. The hybrid war makes the conflict dynamics not only because it offers a large and wide set of tools for undermining an enemy, but also because it gives an opportunity to harm its safety on two fronts at the same time. This also applies to the general goal of the hybrid war. The front of the forces and means of weaknesses of the state that has become a target, in the political, military, economic, social, informational and infrastructure spheres operated as it is physically and functionally weakened. Trying to disrupt a public contract that binds to a state and its components, hybrid participants make a bet on the "minority", on those who are unhappy in one way or another. Unfortunately, there is no single "recipe" to counter the hybrid war. However, many researchers and experts assume that one of the ways of deterring, detection and response to hybrid threats can only be the growth of confidence in power institutions and consolidation of society. Due to the fact that information, cognitive and public spheres become a cornerstone of a hybrid war, any set of decisions without confidence and confidence is unlikely to be able to offer an effective way to counteract such threats.

Key words: hybrid war, cyberattacks, propaganda, armed conflict, aggression, invasion.